

Dr Paweł Ulman

Katedra Statystyki

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Funkcjonowanie gospodarstw osób niepełnosprawnych w polskim systemie społeczno-ekonomicznym

WPROWADZENIE

Prawdopodobnie nikt nie ma wątpliwości, że niepełnosprawność jest problemem o zakresie społecznym nie tylko w Polsce, ale również w krajach Unii Europejskiej i poza nią. Potwierdzają to różnorodne badania statystyczne, których wynikami będziemy się w niniejszej pracy posługiwać.

Spójna polityka Unii Europejskiej na rzecz osób niepełnosprawnych pojawiła się w dokumentach i działaniach Unii Europejskiej stosunkowo niedawno. W latach 1980–1990 przyjmowano różne rezolucje i deklaracje w ww. temacie. Można tutaj wskazać na Rezolucję Rady Unii Europejskiej z 1981 roku w sprawie integracji społecznej osób niepełnosprawnych na szczeblu wspólnotowym, Rekomendację Rady z 1986 roku w sprawie zatrudnienia osób niepełnosprawnych, Rezolucję Rady z 1990 roku w sprawie integracji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w systemie szkolnym oraz Rezolucję Rady „Równouprawnienie i możliwości dla osób niepełnosprawnych – Nowa Strategia Wspólnoty” [Gałęziak, 2004, s. 3]. Pierwszym dokumentem, w którym Wspólnota Europejska przedstawiła ogólną strategię działań na rzecz osób niepełnosprawnych, był komunikat Komisji Europejskiej z 1996 roku w sprawie równych szans osób z niepełnosprawnością¹. W komunikacie tym zawarto nowy cel Wspólnoty w odniesieniu do problemu niepełnosprawności. Dla podniesienia poziomu niezależności osób niepełnosprawnych oraz zwiększenia ich integracji ze społeczeństwem Wspólnota postawiła przed sobą zadanie identyfikacji i eliminacji wszelkich barier, które stanowią przeszkodę w równym dostępie do praw i pełnym uczestnictwie we wszystkich dziedzinach życia osób niepełnosprawnych [*Communication of the Commission On Equality of the Opportunity...*, (http)]. Cel ten zaczęto realizować poprzez wprowadzenie odpowiednich zapisów do aktów prawnych Unii Europejskiej. W Traktacie Amsterdamskim z 1999 roku² w art. 13. po

¹ Komunikat ten pt. „Nowa strategia Wspólnoty Europejskiej w odniesieniu do osób niepełnosprawnych” został wsparty Uchwałą Rady i Przedstawicieli Państw Członkowskich (97/C12/01).

² Traktat Amsterdamski został podpisany 2 października 1997 roku, natomiast wszedł w życie z dniem 1 maja 1999 roku.

raz pierwszy niepełnosprawność została wprost wymieniona w kontekście potrzeby przeciwdziałania dyskryminacji. Zapis ten stał się podstawą przygotowania i przyjęcia 27 listopada 2000 roku dyrektywy³ ustanawiającej ogólne ramy w zakresie równouprawnienia w zatrudnieniu, która zakazuje bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji. Zobowiązuje ona między innymi pracodawców do „rozsądnego dostosowania” miejsc pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych [*Dyrektywa Rady 2000/78/WE*, ([http](http://)), art. 5]. Wyrazem troski Unii Europejskiej o pełną integrację osób niepełnosprawnych było ustanowienie roku 2003 Europejskim Rokiem Osób Niepełnosprawnych, którego celem była promocja równości praw i uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym. Rok ten zaowocował ogłoszeniem i przyjęciem wielu komunikatów i rezolucji odpowiednich instytucji europejskich odnoszących się do osób niepełnosprawnych. W kolejnych latach realizowano kilka programów wspólnotowych mających również szczególne znaczenie dla osób niepełnosprawnych. Podsumowując, działania UE na rzecz osób niepełnosprawnych wyrażają się w: walce z dyskryminacją, w tym z dyskryminacją w zatrudnieniu; tworzeniu Europy bez barier; przeciwdziałaniu społecznemu wykluczeniu; udostępnieniu normalnej ścieżki edukacji; popieraniu niezależności życia i w innych działaniach.

W polskim systemie prawnym nadrzędnym aktem jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona 2 kwietnia 1997 roku, która ustanawia równość wszystkich wobec prawa i prawo wszystkich do równego traktowania przez władze publiczne. Ponadto, określa ona, że „nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny” [*Konstytucja...*, 1997, art. 32].

Podstawowym i aktualnie obowiązującym aktem prawnym dla osób niepełnosprawnych w Polsce jest ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Definiuje ona od strony prawnej osoby niepełnosprawne jako „osoby, których stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia wypełnianie ról społecznych, a w szczególności zdolności do wykonywania pracy zawodowej” [*Ustawa o rehabilitacji...*, 1997, art. 2], jeżeli uzyskały orzeczenie o:

- zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności (znaczny, umiarkowany, lekki),
- całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy (orzeczonej na podstawie ustawy o emeryturach i rentach – ZUS),
- niepełnosprawności przed ukończeniem 16. roku życia.

Ponadto, wspomniana ustawa określiła między innymi uprawnienia osób niepełnosprawnych, obowiązki i uprawnienia pracodawców zatrudniających

³ Chodzi tu o dyrektywę nr 2000/78/WE.

osoby niepełnosprawne, zasady funkcjonowania zakładów pracy chronionej oraz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Zwróćmy uwagę, że ustawodawca troszcząc się o rehabilitację zawodową niepełnosprawnych stworzył instrumenty wspierające popytową stronę rynku pracy przekazując liczne uprawnienia pracodawcom zatrudniającym niepełnosprawnych pracowników.

Warto wspomnieć również o nieco wcześniejszym dokumencie uchwalonym przez Sejm RP w dniu 1 sierpnia 1997 roku pt. „Karta praw osób niepełnosprawnych” [Karta praw..., 1997]. Poza zdefiniowaniem prawa osób niepełnosprawnych do niezależnego, samodzielnego, aktywnego i wolnego od przejawów dyskryminacji życia, zawarto również w tym dokumencie dziesięć praw, wskazując najistotniejsze obszary życia i funkcjonowania osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, na które należy zwrócić szczególną uwagę.

Celem pracy jest spojrzenie na sytuację społeczno-ekonomiczną polskich gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną w odniesieniu do pozostałych gospodarstw w okresie kilku ostatnich lat. Można postawić tu hipotezę, że ta sytuacja ulega poprawie, jednak jest gorsza niż w gospodarstwach bez osób niepełnosprawnych.

WYNIKI ANALIZY STATYSTYCZNEJ

Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku osób niepełnosprawnych w Polsce było 5 456 711, z czego niepełnosprawnych prawnie⁴ było 4 450 139 osób. W tej liczbie 4 315 045 osób charakteryzowało się wiekiem 16 lat i więcej. Dla porównania, na podstawie badania aktywności ekonomicznej ludności z 2002 roku liczba osób niepełnosprawnych prawnie w wieku 15 lat i więcej kształtowała się średniorocznie na poziomie 4 298 000⁵. Kolejnym po NSP z 2002 roku badaniem dostarczającym informacje na temat poziomu i struktury osób niepełnosprawnych w Polsce było badanie stanu zdrowia ludności Polski z 2004 roku. Według tego badania liczba osób niepełnosprawnych wzrosła do poziomu ok. 6,2 mln, z czego 4,8 mln było niepełnosprawnymi prawnie

⁴ Osoby niepełnosprawne prawnie – takie, które posiadały odpowiednie, aktualne orzeczenie o niepełnosprawności lub orzeczenie równoważne, wydane przez organ do tego uprawniony, natomiast o osobach niepełnosprawnych biologicznie mówimy wówczas, gdy odczuwały one całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych dla danego wieku. Oczywiście mogą być osoby niepełnosprawne jednocześnie prawnie i biologicznie. W wielu badaniach statystycznych bierze się pod uwagę osoby niepełnosprawne prawnie jako te, które mogą liczyć na preferencyjne traktowanie przez różnego rodzaju instytucje i jednocześnie podlegają ewidencji.

⁵ Badaniu aktywności ekonomicznej podlegają osoby w wieku 15 lat i więcej, natomiast orzeczenie stopnia niepełnosprawności odnosi się do osób w wieku 16 lat i więcej. Wynika z tego, że dane z tych dwóch źródeł nie są w pełni porównywalne.

[*Stan zdrowia...*, 2006, s. 49]. W tej liczbie 4647 tys. osób było w wieku 15 lat i więcej. Takiej tendencji nie potwierdzają dane z BAEL-u, według których w 2004 roku osób niepełnosprawnych prawnie w wieku od 15 lat było 4167 tys. W celu podziału środków na poszczególne województwa PFRON⁶ szacuje liczbę osób niepełnosprawnych. Na podstawie tych szacunków liczba niepełnosprawnych prawnie w 2007 roku wyniosła 4 554 528 osób. Jak widać, istnieją pewne rozbieżności między przedstawionymi wynikami. Należy mieć jednak świadomość, że zostały one uzyskane na podstawie różnych badań statystycznych, których zasadniczy cel najczęściej nie jest tożsamy, co może skutkować różną organizacją badania, a więc nie w pełni porównywalnymi wynikami.

Wspomnianym celem niniejszej pracy jest analiza sytuacji gospodarstw domowych, w których skład wchodzi osoby niepełnosprawne. Informacje o takich gospodarstwach można pozyskać na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych, w przypadku których zaczęto od 1999 roku zbierać dodatkowo informacje o zaistnieniu niepełnosprawności prawnej członków gospodarstwa i jej stopniu. W tabeli 1 zaprezentowano podstawowe informacje o gospodarstwach w kontekście problemu niepełnosprawności ich członków z lat 1999–2006.

Udział osób niepełnosprawnych⁷ w społeczeństwie polskim wyznaczony na podstawie danych z budżetów gospodarstw domowych wykazywał stałą tendencję malejącą, kształtującą się w przedziale od ponad 12% do niewiele ponad 10% w 2006 roku. W jeszcze większej skali spadał udział gospodarstw mających w składzie przynajmniej jedną osobę niepełnosprawną. Ostatecznie ukształtował się on na poziomie ponad 24%, z czego ponad 20 punktów procentowych odnosi się do gospodarstw z jedną osobą niepełnosprawną. Pomimo spadkowej tendencji skala zjawiska niepełnosprawności w polskich gospodarstwach domowych jest duża. Prawie co czwarte gospodarstwo styka się z tym problemem. W tabeli 2 zawarte są wyniki struktury osób niepełnosprawnych ze względu na stopień tej niepełnosprawności. W ostatniej kolumnie zawarto udział niepełnosprawnych w wieku do 15 lat włącznie. Zauważyć można, że w kolejnych latach badanego okresu wzrastał udział osób o znacznym stopniu niepełnosprawności, natomiast malał przede wszystkim procent osób o lekkiej niepełnosprawności. Udział dzieci wśród wszystkich osób niepełnosprawnych przeważnie utrzymywał się na poziomie ok. 5%. Takie kształtowanie się udziałów prezentowanych w tabelach 1 i 2 można próbować tłumaczyć zaostrzaniem kryteriów orzekania niepełnosprawności oraz starzeniem się społeczeństwa.

⁶ Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

⁷ Przypomnijmy, że chodzi tu o osoby, które posiadają aktualne orzeczenie o niepełnosprawności wydane przez stosowną ku temu instytucję, czyli o niepełnosprawnych prawnie.

Tabela 1. Udział niepełnosprawnych osób oraz gospodarstw z osobami niepełnosprawnymi (w %)

Rok	Udział niepełnosprawnych	Udział gospodarstw z osobami niepełnosprawnymi			
		ogółem	z jedną osobą	z dwiema osobami	z trzema i więcej osobami
1999	12,27	30,72	24,03	6,17	0,52
2000	12,11	30,64	24,50	6,03	0,56
2001	12,03	31,14	23,42	6,79	0,93
2002	11,31	29,69	22,83	6,12	0,74
2003	10,70	27,63	22,37	4,85	0,41
2004	10,86	25,95	21,56	4,01	0,38
2005	10,64	25,60	21,42	3,85	0,31
2006	10,16	24,31	20,48	3,54	0,37

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych indywidualnych z budżetów gospodarstw domowych.

Zaostrzenie kryteriów powoduje oczywiście zmniejszenie udziału osób niepełnosprawnych prawnie oraz relatywne zmniejszenie udziału niepełnosprawnych w stopniu lekkim, co automatycznie podnosi udział tych niepełnosprawnych, w przypadku których niepełnosprawność jest oczywista (osób o znacznym stopniu niepełnosprawności). Ponadto, starzenie się społeczeństwa sprzyja raczej wzrostowi udziału osób niepełnosprawnych w stopniu znacznym.

Tabela 2. Struktura stopnia niepełnosprawności osób niepełnosprawnych (w %)

Rok	Udział osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej o stopniu niepełnosprawności			Udział osób niepełnosprawnych w wieku do 15 lat
	znacznym	umiarkowanym	lekkim	
1999	18,42	39,15	36,45	5,98
2000	18,50	38,06	36,33	7,11
2001	18,99	35,61	36,74	8,66
2002	19,92	36,78	36,27	7,04
2003	21,50	37,08	36,14	5,28
2004	21,36	36,97	36,17	5,50
2005	21,91	37,38	35,07	5,64
2006	23,09	37,57	33,97	5,37

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych indywidualnych z budżetów gospodarstw domowych.

Powyższe przypuszczenia potwierdzają wyniki zawarte w tabeli 3 przedstawiającej strukturę wieku osób niepełnosprawnych. Pierwsza klasa wieku dotyczy osób (dzieci), które nie przekroczyły 15 lat. Tak ustanowiona granica klasy wynika z definicji osoby aktywnej zawodowo, którą jest osoba w wieku co najmniej 15 lat⁸.

⁸ Zachodzi tu niezgodność klas wieku dla dzieci między BAEL a orzecznictwem o niepełnosprawności. Zob. przypis 5.

Tabela 3. Struktura wieku osób niepełnosprawnych (w %)

Rok	Udział osób niepełnosprawnych w wieku:				
	do 15 lat	od 15 do 64 lat	od 15 do 40 lat	od 41 do 64 lat	65 i więcej lat
1999	21,81	67,38	34,35	33,03	10,81
2000	20,78	68,16	35,06	33,10	11,06
2001	20,42	68,55	35,60	32,95	11,03
2002	19,80	68,86	35,89	32,97	11,34
2003	19,58	69,35	36,47	32,88	11,07
2004	18,31	69,35	35,54	33,81	12,34
2005	18,39	69,50	35,49	34,01	12,11
2006	18,07	69,55	35,68	33,87	12,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych indywidualnych z budżetów gospodarstw domowych.

Zauważmy, że z biegiem kolejnych lat badanego okresu udział niepełnosprawnych dzieci (do 15 lat) systematycznie spadał, natomiast wzrastał udział osób starszych, a przede wszystkim osób z najstarszej klasy wieku. Zauważmy również, że ok. 80% niepełnosprawnych jest w wieku potencjalnej aktywności ekonomicznej oraz ok. 60% osób z niepełnosprawnością jest w wieku produkcyjnym⁹. W kontekście tego, że ponad 70% niepełnosprawnych ma orzeczony lekki lub umiarkowany stopień niepełnosprawności możemy mówić o znacznej rzeszy osób potencjalnie aktywnych ekonomicznie.

W tabeli 4 przedstawiono sytuację ekonomiczną gospodarstw z co najmniej jedną osobą niepełnosprawną w odniesieniu do gospodarstw, których problem niepełnosprawności bezpośrednio nie dotyczy. W celu pomiaru tej sytuacji wykorzystano średnią dochodów ogółem, średnią wydatków ogółem oraz udział wydatków żywnościowych w wydatkach ogółem¹⁰.

Tabela 4. Średnie dochody i wydatki ogółem (w cenach z 2006 roku) oraz udział wydatków żywnościowych w wydatkach ogółem (w %)

Rok	Gospodarstwa z osobami niepełnosprawnymi			Gospodarstwa bez osób niepełnosprawnych		
	dochód	wydatki	udział	dochód	wydatki	udział
1	2	3	4	5	6	7
1999	651,21	618,08	35,28	742,11	700,47	31,16
2000	632,18	615,69	34,59	740,73	703,30	30,43
2001	638,22	607,21	33,59	737,58	696,23	29,91

⁹ Wprowadzono tutaj pewną dozę niepewności, ponieważ GUS definiuje najczęściej wiek produkcyjny w zakresie 18–64 lat dla mężczyzn oraz 18–59 lat dla kobiet.

¹⁰ Udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem jest stosowany jako miara zamożności gospodarstwa domowego i sugeruje wyższą zamożność (dobrobyt, sytuację ekonomiczną, sytuację materialną) im niższa wartość tego udziału [Podolec i inni, 2008, s. 121], [Panek (red.), 2007, s. 266].

1	2	3	4	5	6	7
2002	657,14	615,20	31,89	739,17	696,87	28,65
2003	648,96	617,29	31,42	756,96	714,84	27,22
2004 ^a	666,72	633,68	31,41	791,92	746,66	27,04
2005	679,94	621,96	31,02	800,84	724,01	27,23
2006	717,29	655,65	30,11	874,47	775,03	26,28

a) w 2004 roku GUS wprowadził nowe wagi uzyskane na podstawie NSP z 2002 roku, co wpłynęło na wyniki oszacowań średnich dochodów i wydatków. Zmiana systemu wag nie wpływa na wyniki udziału wydatków żywnościowych w wydatkach ogółem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych indywidualnych z budżetów gospodarstw domowych.

Niewątpliwie sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych obydwu kategorii polepszyła się, szczególnie w ostatnich latach. Wniosek ten poparty jest wzrostem średnich dochodów jak i wydatków, a także spadkiem udziału wydatków żywnościowych w wydatkach ogółem. Porównując jednak gospodarstwa domowe z osobami niepełnosprawnymi i bez takich osób można łatwo zauważyć istotnie niższy poziom sytuacji ekonomicznej tych pierwszych. Co więcej, porównanie tendencji zmian wspomnianych miar nie pozwala na stwierdzenie relatywnej poprawy sytuacji w gospodarstwach osób niepełnosprawnych w odniesieniu do innych gospodarstw. Obliczając udział dochodu średniego (również średnich wydatków) gospodarstw osób niepełnosprawnych w średnim dochodzie (wydatkach) pozostałych gospodarstw stwierdzamy, że sytuacja ekonomiczna tych pierwszych w stosunku do tych drugich raczej się pogarsza. Dla porównania wspomniany udział w 1999 roku wynosił ok. 88%, natomiast w 2006 roku ok. 82% (dla wydatków odpowiednio 87% i 84%).

Jednym z powodów gorszej sytuacji gospodarstw osób niepełnosprawnych może być niska aktywność ekonomiczna tych osób. Potwierdzają to dane średnioroczne zawarte w tabeli 5.

Tabela 5. Oszacowania podstawowych mierników aktywności ekonomicznej osób niepełnosprawnych i sprawnych z lat 1999–2006 (w %)

Rok	Osoby niepełnosprawne			Osoby sprawne		
	wskaźnik		stopa bezrobocia	wskaźnik		stopa bezrobocia
	pracujących	bierności zawodowej		pracujących	bierności zawodowej	
1999	16,5	80,3	16,3	54,3	36,9	13,8
2000	15,8	80,8	17,7	52,7	37,3	16,0
2001	15,3	81,5	17,4	51,0	37,5	18,3
2002	14,8	82,0	17,9	49,1	38,6	20,0
2003	13,7	83,5	16,8	48,7	39,3	19,8
2004	13,1	83,8	19,6	49,2	39,3	18,9
2005	13,1	83,8	19,3	50,0	39,3	17,7
2006	12,6	85,0	15,8	51,2	40,6	13,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie BAEL (GUS). Dane pobrane ze strony <http://www.mps.gov.pl/index.php?gid=702>, lipiec 2008.

Należało się spodziewać, że aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych będzie niższa niż w przypadku osób sprawnych, jednak różnica jest bardzo duża. W 2006 roku tylko 15% niepełnosprawnych było aktywnych zawodowo, a 12,6% pracowało. Niepokoi również tendencja malejącej aktywności ekonomicznej osób niepełnosprawnych. W odniesieniu do innych krajów UE aktywność polskich osób niepełnosprawnych jest jedna z najniższych. W Austrii 54% niepełnosprawnych pracowało (dane z 2006 roku), na Słowacji 42% (dane z 2005 roku). Z drugiej strony tylko nieznacznie wyższy poziom aktywności zawodowej zanotowano w takich państwach jak Irlandia czy Szwecja [Shima i inni, 2008, s. 4].

Jak już wyżej wspomnieliśmy, gorsza sytuacja materialna gospodarstw z osobami niepełnosprawnymi jest powodowana niższym poziomem aktywności ekonomicznej tych osób. Za takim wnioskiem przemawia tabela 6, w której zestawiono średnie dochodów i wydatków oraz udział wydatków żywnościowych w latach 1999–2006 dla dwóch typów gospodarstw: z pracującą osobą niepełnosprawną oraz z bezrobotną osobą niepełnosprawną.

Tabela 6. Średnie dochody i wydatki ogółem (w cenach z 2006 roku) oraz udział wydatków żywnościowych w wydatkach ogółem (w %) dla gospodarstw osób niepełnosprawnych

Rok	Gospodarstwo z jedną osobą niepełnosprawną pracującą			Gospodarstwo z jedną osobą niepełnosprawną bezrobotną		
	dochód	wydatki	udział	dochód	wydatki	udział
1999	662,69	617,42	35,84	498,48	547,85	38,24 ^b
2000	659,92	636,83	34,26	481,12	560,97	36,52 ^b
2001	656,48	628,43	33,70	465,67	465,99	34,13 ^b
2002	693,54	656,04	31,31	469,36	444,52	36,42
2003	667,55	633,87	31,30	465,12	440,72	33,63
2004 ^a	684,34	650,20	31,73	448,39	437,30	35,06
2005	715,18	666,76	30,40	501,34	477,94	32,03
2006	774,15	714,89	28,68	518,67	494,28	33,08

a) w 2004 roku GUS wprowadził nowe wagi uzyskane na podstawie NSP z 2002 roku, co wpłynęło na wyniki oszacowań średnich dochodów i wydatków. Zmiana systemu wag nie wpływa na wyniki udziału wydatków żywnościowych w wydatkach ogółem.

b) w związku z tym, że wydatki przewyższają dochody wyznaczono udział wydatków w dochodach ogółem.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych indywidualnych z budżetów gospodarstw domowych.

Sytuacja dochodowa gospodarstw, w których osoba niepełnosprawna podjęła pracę jest zdecydowanie lepsza niż w gospodarstwach z bezrobotną osobą

niepełnosprawną oraz nieco lepsza niż w gospodarstwach z osobą niepełnosprawną w ogóle (por. tabela 4). Pokazuje to, że chęć podjęcia pracy przez bezrobotne osoby niepełnosprawne determinowany jest przez trudną sytuację materialną ich gospodarstw, natomiast podjęcie pracy przez taką osobę zdecydowanie poprawia tę sytuację.

PODSUMOWANIE

Sytuację ekonomiczną osób niepełnosprawnych i ich gospodarstw w Polsce należy ocenić – na podstawie obiektywnych przesłanek – raczej jako niezadowalającą. Wejście Polski do Unii Europejskiej niosło ze sobą nadzieje dla osób dotkniętych inwalidztwem w zakresie poprawy ich sytuacji życiowej nie tylko poprzez proste zwiększenie świadczeń pieniężnych, ale przede wszystkim poprzez likwidację barier instytucjonalnych i prawnych. Pozwoliłoby to takim osobom pełniej uczestniczyć w życiu społecznym, a przede wszystkim uniezależniać się finansowo poprzez podejmowanie aktywności zawodowej wtedy, gdy stan zdrowia na to pozwala. Jak pokazują dane statystyczne, w ostatnich latach aktywność ekonomiczna niepełnosprawnych zamiast wzrastać, dość wyraźnie spadała. W szczególności spadał udział pracujących osób niepełnosprawnych. Malejąca aktywność ekonomiczna skorelowana jest ze spadkiem liczby zakładów pracy chronionej w badanym okresie. W 1999 roku było ich 3736 zatrudniających ponad 218 tys. osób niepełnosprawnych, natomiast na koniec 2006 roku pozostało 2307 zakładów, które zatrudniały ok. 192 tys. osób¹¹. Zakłady pracy chronionej miały dawać szansę aktywności na rynku pracy osobom niepełnosprawnym, korzystając z odpowiednich uprawnień i ulg. Stopniowy zanik tych zakładów spowodowany jest przede wszystkim coraz niższą atrakcyjnością prowadzenia tego typu działalności gospodarczej. Perspektywy wynikające z przygotowywanych regulacji prawnych w UE, jak i w Polsce nie są optymistyczne dla pracy chronionej [*Firmom nie opłaca...*, 2008, ([http](http://www.mps.gov.pl/index.php?gid=702))]. Należy mieć nadzieję, że wraz z ograniczeniem liczby zakładów pracy chronionej niepełnosprawni będą mogli konkurować na otwartym rynku pracy z osobami sprawnymi. Wydaje się, że bez odpowiedniej pomocy rządu większość niepełnosprawnych osób stoi na zdecydowanie gorszej pozycji, co może jeszcze bardziej pogłębić bierność zawodową niepełnosprawnych w Polsce. To z kolei spowoduje negatywne skutki dla tych osób nie tylko w sferze ekonomicznej, ale także psychicznej i społecznej.

¹¹ Dane zaczerpnięto ze strony <http://www.mps.gov.pl/index.php?gid=702>, lipiec 2008.

LITERATURA

- Communication of the Commission on Equality Of Opportunity for People with Disabilities*, http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/disable/com406, (stan na dzień 8 lipca 2008).
- Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, http://www.opc.uj.edu.pl/poradnik/links/pdf/Dyrektywa_Rady_2000_78_WE.pdf, (stan na 8 lipca 2008).
- Gałęziak J., 2004, *Osoby niepełnosprawne na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa.
- Firmom nie opłaca się już praca niepełnosprawnych*, „Gazeta Prawna” nr 113, 11 czerwca 2008.
- Karta praw osób niepełnosprawnych* (Monitor Polski z 1997 r. Nr 50 Poz. 475).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona w dniu 2 kwietnia 1997 r.* (DzU z 1997 r. nr 78 poz. 483).
- Panek T. (red.), 2007, *Statystyka społeczna*, PWE, Warszawa.
- Podolec B., Ulman P., Wałęga A., 2008, *Aktywność ekonomiczna a sytuacja materialna gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Shima I., Zólyomi E., Zaidi A., 2008, *The Labour Market Situation of People with Disabilities in EU25*, “Policy Brief” February (1) 2008, European Centre for Social Welfare Policy and Research.
- Stan zdrowia ludności Polski w 2004 r.*, 2006, GUS, Warszawa.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* (DzU z 1997 r. Nr 123 poz. 776 z późn. zm.). <http://www.mps.gov.pl/index.php?gid=702>, lipiec 2008.

Streszczenie

Jak pokazują dane statystyczne, niepełnosprawność w Polsce jest problemem społecznym wymagającym szerokiego i poważnego zainteresowania nie tylko odpowiednich fundacji i instytucji pozarządowych, ale także instytucji państwowych. Wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku niosło nadzieję na poprawę szeroko rozumianej sytuacji niepełnosprawnych. W wielu aktach Unia Europejska zachęca lub narzuca tworzenie antydyskryminacyjnych warunków funkcjonowania poszczególnych osób czy grup społecznych, a w przypadku osób niepełnosprawnych kładzie szczególny nacisk na likwidowanie barier.

Celem pracy jest spojrzenie na sytuację społeczno-ekonomiczną polskich gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną w odniesieniu do pozostałych gospodarstw w okresie kilku ostatnich lat. Okazuje się, że dystans między tymi grupami społecznymi nie tylko się nie zmniejszył, ale nieznacznie uległ zwiększeniu.

Functioning of the Households of Disabled Persons in the Polish Social-Economic System

Summary

The statistical data shows that the problem of disability has got a wide social range in Poland. It requires a serious interest not only from appropriate foundation but also state-run institutions. The improvement of disabled person's situation was expected after Poland joined EU in 2004. EU suggests or imposes creation of anti-discriminatory life conditions for all individuals or social groups in many documents. In case of disabled persons, EU puts emphasis on the elimination of the barrier.

The aim of the work is to analyze the social-economic situation in Polish households with a disabled person with reference to other households in the last several years. It turns out, that disparity between these social groups did not decrease, but increased slightly.